DOMY LOMY

MAPA SRBSKA A OKOLÍ

1:100 000

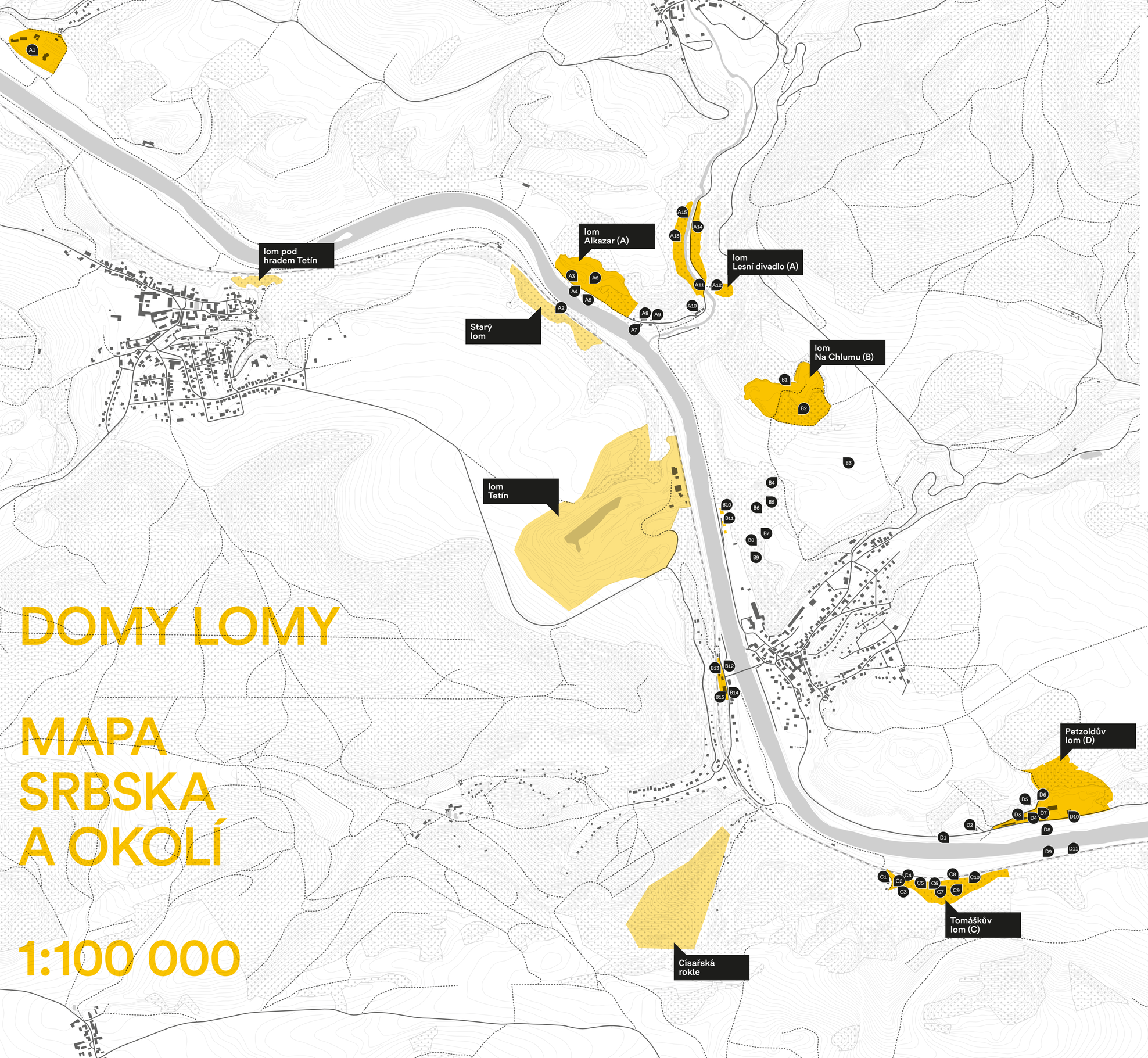

Legenda

lom Alkazar a lom Lesní divadlo (A)
A1 pracovní ubytovna
A2 základy lanovky
A3 betonové základy
A4 základy pro technologii
A5 val
A6 štola podzemní továrny
A7 lokomotivní remíza
A8 kanceláře
A9 kovárna
A10 dělnický dvojdomek
A11 most
A12 betonové ruiny
A13 latrína
A14 betonové základy
A15 základy mostu

lom Na Chlumu (B)
B1 podzemní archiv Škoda
B2 dojezd lanové dráhy
B3 sklad trhavin
B4 základy lanové dráhy 1
B5 základy lanové dráhy 2
B6 základy lanové dráhy 3
B7 základy lanové dráhy 4
B8 základy lanové dráhy 5
B9 základy lanové dráhy 6
B10 správní budova
B11 dílny a kovárna
B12 základy lanové dráhy
B13 nakládací rampa
B14 stožár
B15 elektrocentrála a akumulátorovna

Tomáškův lom (C)
C1 obytný dům
C2 skladiště
C3 kruhové pece
C4 obslužné budovy u železniční rampy
C5 trafostanice
C6 jídelna
C7 mlýn a drtič na vápenec
C8 podchod pod železniční tratí
C9 vysoký komín
C10 stará kruhová pec
C11 vápenice
C12 Tomáškova vila

Petzoldův lom (D)
D1 stožár
D2 vila
D3 objekty lomu
D4 elektrorozvodna
D5 objekt lomu
D6 sklad trhavin
D7 osvětlovací věž
D8 základy lanové dráhy
D9 základy lanové dráhy
D10 objekt lomu
D11 nakládací rampa

zmapovaný lom
nezmapovaný lom
les / křovinatý porost
vodní plocha
ulice / silnice
cesta / pěšina
budova / stavba
železnice
X0 pozůstatek těžby

Procházím potemnělou krajinou, stíny skal se ztratily hluboko v lese a já se pořád nemohu zbavit myšlenky, že ty podivné koleje v údolí jsou další stopou – dalším střípkem z jednoho příběhu, který si už nikdo nepamatuje a nemůže vyprávět. Kolik jich tady může být? A co mi chtějí říct?

Krajina Českého krasu je svědkem těžby vápence už od středověku. Ještě dnes zde můžeme najít starý lom, který byl otevřen se stavbou hradu Karlštejna. S největší intenzitou se těžilo od konce 19. století do období po druhé světové válce. Většina menších lomů byla uzavřena v 60. letech s otevřením velkolomu Čertovy schody. Vápenec získaný v lomech se pálil na vápno, které se pak používalo především na stavbách. Těžba přetvořila okolní krajinu a nesmazatelné stopy v ní zanechal veškerý provoz s ní spojený. Tichým důkazem tohoto dlouhodobého procesu jsou četné rozvaliny a ruiny.

Současný stav není konečný, proces těžby nadále pokračuje. Jen kousek od nově vznikajících objektů objevujeme stopy a pomalu rozkrýváme příběh industriálního dědictví v krajině.

V ruce držíte mapu okolí Srbska na Berounsku. Zaznamenává pozůstatky lidské činnosti spjaté s těžbou vápence ve čtyřech lomech: Petzoldově, Tomáškově, Chlumu a Alkazaru – Hostimi. Dřívější fungování území a s ním související výběr zkoumané oblasti předurčila řeka Berounka, která se se svým přítokem specificky propisuje do krajiny a logicky se tak stává hlavní osou pro vedení trasy návštěvníka.

Pro vytvoření uceleného pohledu na stav současný i minulý bylo důležité zaznamenat veškeré nalezené objekty ve vybraných lomech, což ale neznamená výzvu k návštěvě všech. Mapa v žádném případě není běžným turistickým průvodcem ke komfortní procházce krajinou. Na jedné straně sice navádí k „industriální archeologii“, která přibližuje návštěvníky oblastem neprozkoumaným, na straně druhé ale často rozkrývá místa velmi (až životu) nebezpečná – a na to je nutno pamatovat.

Tento výstup je prvním impulsem, který má přitáhnout zájem o pozůstatky lidské činnosti spjaté s těžbou. Na jejich přítomnost se váže paměť celého území a spoluutvářejí jeho jedinečný charakter. Právě zájem návštěvníků i místních je dále předpokladem pro zachování industriálních stop v okolí Srbska.

DOMY LOMY
MAPA SRBSKA A OKOLÍ
1:100 000

Námět:
Zuzana Kučerová
(Nezevli jen tak, z. s.)

Autoři:
Nezevli jen tak, z. s.
(Eva Kubjátová, Zuzana Kučerová, Jana Kusbachová, Julie Machačová), Dan Friedlaender, Anna Seimlová

Spolupráce:
Výzkumné centrum průmyslového dědictví FA ČVUT

Úvodní text:
Eva Kubjátová
(Nezevli jen tak, z. s.)

Texty o lomech:
Lukáš Beran
(Výzkumné centrum průmyslového dědictví FA ČVUT)

Odborný garant:
Benjamin Fragner
(Výzkumné centrum průmyslového dědictví FA ČVUT)

Fotografie a grafická úprava:
FRVR

Tisk:
AZOR print & media, Beroun

Za spolupráci, poskytnutí cenných informací a podporu projektu děkujeme členům Společnosti Barbora, z. s. především Zdeňkovi Hrdinovi, členům České speleologické společnosti místních organizací ZO 1-06 Speleoklub Praha a ZO 1-02 Tetín, společnosti Aquatech, spol. s r. o. především Vladislavu Holubovi j. r. a Viktoru Formánkovi, Janu Zikmundovi (Výzkumné centrum průmyslového dědictví FA ČVUT), Karolině Ketmanové, obci Srbsko především Svatavě Biskupové a všem obyvatelům Srbska, kteří se zajímají o průmyslovou historii našeho kraje a není jim lhostejná jeho budoucnost.

Vydalo:
ČVUT v Praze, Fakulta architektury,
Výzkumné centrum průmyslového dědictví

1. vydání
Beroun, 2017
ISBN 987-80-01-06163-3

Vydáno u příležitosti vyhlídkového symposia Přehlížené, drobné, zapomenuté industriální stopy v krajině a městech (1. června 2017).

Akce je součástí tematické linie Industriální situace projektu NAKI II: Industriální architektura. Památka průmyslového dědictví jako technicko-architektonické dílo a jako identita místa.

www.nezevli.cz
www.industrialnistopy.cz
vcpd.cvut.cz

Literatura:

František Zelinka, Průmysl vápenický na Berounsku IV, *Národní listy* XXXVIII, č. 151 (3. 6. 1898), s. 9; –, Komárovské železárny…, *Stráž podbrdská* XI, 1913, č. 10, s. 4; –, Die Eisenwerke Komorau… *Prager Tagblatt* XXIX, č. 100, (12. 4. 1914 ranní), s. 98; –, Převzetí vápencového lomu…, *Národní listy* XLII, č. 87, (30. 3. 1923), s. 6; –, Pražská železářská společnost, *Národní listy* LXIX, č. 349 (21. 12. 1929), příloha, s. 7; Josef Matějka, Vápencové lomy a vápenice firmy J. Tomášek v Karlově Týně, *Stavivo* XIII, 1932, č. 21, s. 456–459; Josef Vachtl, *Soupis lomů ČSR* XXXI – *Okres Beroun*. Praha 1949, s. 49–51, 64–65, 78–80; Jiří Štursa, Sedmdesát let nositele Řádu republiky architekta prof. ing. Dr. h. c. Oldřicha Starého, *Architektura ČSR* XIII, 1954, s. 98–105, zde s. 99–100; Jan Otýpka, Vápenka Tomáškova a lom vápencový, in: Hana Hlušičková (ed.), *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* II, Praha 2002, s. 249–251; Jan Otýpka, Petzoldův lom s osvětlovací věží, in: Hana Hlušičková (ed.), *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* III, Praha 2003, s. 572–573; Tomáš Šenberger – Eva Dvořáková, *Industriální cesty Českým středozápadem*, Praha 2005, s. 56; Eva Dvořáková, Vápenky Korno, in: Eva Dvořáková – Šárka Jiroušková – Jan Pešta, *100 technických a industriálních staveb Středočeského kraje*, Praha 2008, s. 72–73; Eva Dvořáková, Vápencový lom Srbsko, *ibidem*, s. 176–177; Irena Jančaříková, Z Muzea Českého krasu v Berouně do Srbska. in: *Exkurze České geologické společnosti* XVIII, podzim 2006, s. 1–25; Vladislav Konvička (†), Když u Tomáška pálili vápno, *Náš region* VIII, 2013, č. 23, s. 5; Vladimír Bláha, *Srbsko*, Černošice 2013, s. 61–80; Michal Hejna, Petzoldův lom a osvětlovací věž, *Srbecký občasník* XII, 2016, č. 1, s. 6–7; Ivan Horáček, Vladimír Bláha, Jan Wagner et. al., Speleologie a výzkum kvartéru na Chlumu u Srbska: historie a současný stav, *Český kras* XLII, 2016, s. 5–22; Eva Havlovičová, *Doly na železné rudy firmy C. T. Petzold a spol.*, Ejpovice (1892) 1912–1919 (1943). Inventář Státního oblastního archivu v Plzni NAD 1146, Klatovy 2017.

—

Nezevli jen tak, z. s.

Jsme iniciativa usilující o zlepšení veřejného prostoru. Organizujeme workshopy pro studenty architektury, skrze které se snažíme nastartovat spolupráci města, odborníků a veřejnosti. Věříme, že i drobný zásah může znamenat mnoho.

Na začátku projektu byla idea zachránit jednu charakteristickou stavbu v Srbsku, odkud jedna z nás pochází. Tato snaha nás přivedla k pátrání po dalších odkazech a pozůstatcích těžby, jejichž zachování nám přišlo stejně důležité.

V započaté práci budeme dále pokračovat. Naším cílem je skrze projekt Domy lomy poukázat na to, že i drobné industriální stopy mají své místo v krajině. Učí nás respektu a pokoře k minulosti, probouzí v nás objevitelskou vášeň a zvídavost.

lom Alkazar a lom Lesní divadlo (A)

lomy Pražské železářské společnosti
Hostim I a II
49°57'0.815"N, 14°07'26.47"E
Beroun-Hostim u Berouna

1907–1909 založení
1928 rozšíření

Stěnový vápencový lom poblíž osady Kozel, označovaný v době provozu Hostim I a v nedávné době Alkazar, zřídila v letech 1907–1909 Česká montánní společnost pro zásobování pecí své Karlo-Emilovy huti. Roku 1909 splynula s akciovou Pražskou železářskou společností, která lom provozovala až do svého znárodnění v roce 1945, spadal spolu s ejpovickými rudnými doly pod její báňské ředitelství v Nučicích a zásoboval především Královodvorskou cementárnu, která byla rovněž podnikem Pražské železářské. Vápenec začala Česká montánní dobývat nejprve na pravém břehu řeky, po zdvoukolejnění plzeňské trati roku 1905 prostor lomu, označovaný jako Starý nebo Kavčí, posloužil pro vlečku a překládací rampu lanové dráhy z lomu Hostim I. Ten byl nejprve třietážový, čtvrtá, jámová etáž, byla hloubena od roku 1927. Roku 1928 pak Pražská železářská rozšířila těžbu východním směrem, do údolí Kačáku, kde postupně zřídila pět lomů po obou jeho březích, označovaných jako Hostim II a později Lesní divadlo. Se stanicí lanovky na dně lomu Hostim I byly spojeny drážkou po dvojici mostů. Během druhé světové války byla v obou lomech ukončena těžba a roku 1944 začaly Škodovy závody v povrchové etáži lomu Hostim I hloubit štoly pro podzemní muniční továrnu, při čemž postavily úzkorozchodnou trať až do Berouna a zasypaly jámovou část lomu. Z původních staveb lomu se dochovala budova kanceláří čp. 44 z roku 1908 a vedlejší kovárna čp. 53, naproti nim lokomotivní remíza čp. 51 z roku 1923, nedávno však výrazně přestavěná, a dále v údolí pak dělnický dvojdomek z režného kamenného zdiva čp. 42 a 56.

↗↗ Most s úzkorozchodnou tratí (A11)
↗→
↗
→
→→ Latrína, 2017 (A13)

lom Na Chlumu (B)

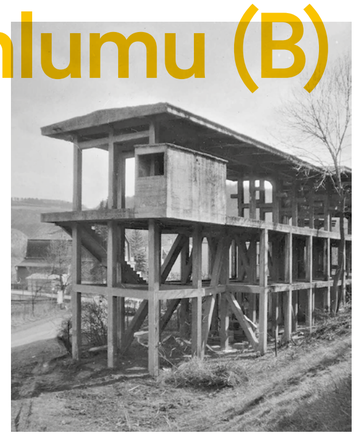

lom firmy C. T. Petzold & Co. na Chlumu
49°56'45.37"N, 14°08'06.36"E
Srbsko, čp. 79
architekt: Oldřich Starý

Lom poblíž temene vrchu Chlum založila v roce 1913 vídeňská společnost C. T. Petzold pro dodávky saturačního vápence do železáren v Komárově, které provozovala. V letech 1916–1918 provedl berounský stavitel Vojtěch Volf kilometr dlouhou lanovou dráhu do nádraží v Srbsku. Podle projektů architekta Oldřicha Starého (1884–1971) z roku 1916 postavena při Berounce správní budova se čtyřmi byty a ohřívárnou pro dělníky čp. 79 a budova zámečnických a truhlářských dílen s kovárnou na parc. 92 Na Bříči. Oldřich Starý roku 1917 navrhl také nedochovanou stavbu kompresorovny při okraji lomu. V roce 1920 se lom stal majetkem Akciových železáren v Hrádku u Rokycan a o tři roky později akciové společnost Spojené pražské továrny na stavíva (Prastav), vyniklé z firem dříve Bárta & Tichý a Max Herget. V srpnu 1948 vyhořela dolní vykládací stanice lanovky a byla do roka nahrazena železobetonovou konstrukcí, která sloužila do roku 1961 a zbořena byla až v roce 1991. Jižně od nádraží dochovala pouze halová budova elektrocentrály a akumulátorovny čp. 205, upravená dnes na kulturní dům. Těžba byla v lomu ukončena v roce 1955.

↗ Podzemní archiv Škoda – vstup, 2017 (B1)
↗→ Nakládací rampa (B13)
↘ Celkový pohled na lom, 2017

Tomáškův lom (C)

Tomáškův lom Korno
49°55'44.10"N, 14°08'29.60" E

1885–1887 založení
1898–1906 pece
1931 míchací stroj

Jan Tomášek (1832–1904) byl původně na Zbirožsku stavitelem B. H. Strousberga. V roce 1887 si pronajal korenské skály a začal z nich těžit vápenec nejprve pro královodvorské železárny a později pro četné cukrovary. První kruhovou vápenickou pec, systému Dannenberg, vystavěl roku 1893 mezi lomem a stanicí České západní dráhy Karlštejn, na katastru obce Poučník a nedaleko své vily čp. 198. Roku 1898 zřídil přímo v lomu také dvě dvojice šachtových pecí, které jeho nástupce, syn Václav Tomášek (†1931) v roce 1906 doplnil další kruhovou dvanáctikomorovou pecí Kohoutovy konstrukce. Václav Tomášek ještě před první světovou válkou zahájil také produkci vápencových drtí, omítkových směsí a vápenných mouček, rozvíjenou pak zejména ve dvacátých letech. N. p. Pragocement zde ukončil výrobu roku 1962 a těžbu o tři roky později. Tělesa obou pecí i zbytky dalších budov se v zarostlém lomu dochovaly dodnes. Představuje tak patrně vůbec nejvýznamnější památku vápenického průmyslu u nás.

↗ Celkový pohled na Tomáškův lom
↗→ Mlýn a drtič na vápenec, 2017 (C7)
→ Obslužné budovy u železniční rampy (C4)
→→ Dělníci při těžbě – přihlížející muž v bílém obleku je majitel lomu
↘ Podchod pod železniční tratí, 2017 (C8)

Petzoldův lom (D)

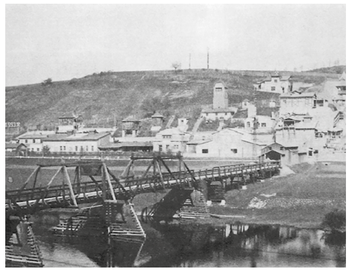

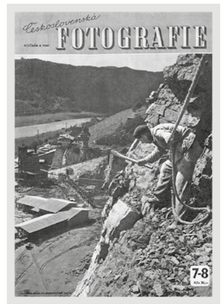

lom firmy C. T. Petzold & Co. v Besídce
49°55'54.46"N, 14°09'4.419"E
Srbsko, čp. 78, 94, 95, 103, 128

1913–1916
1924–1926

Firmu C. T. Petzold a spol. založil v polovině 19. století jako velkoobchod se železem Carl Traugott Petzold a později ji ve Vídni řídili Karl Hermann Petzold (†1883) a Michael Ignaz Knips (1832–1901). Od roku 1872 si pronajímala železárny v Nejdku, které v roce 1899 zakoupila a roku 1909 spojila s panskými železárnami v Rotavě, a v roce 1902 získala také komárovské železárny. Do jejich vysokých pecí začal lom v roce 1916 dodávat vápenec. Od počátku jej vedl správce Josef Nedbal (†1932). Stěnový lom se dvěma etážemi a důlním patrem byl vybaven rozsáhlou mechanizací, roku 1925 byl plně elektrifikován a vybaven sedmi elektromotory z ČKD, postavena byla také do dneška dochovaná osvětlovací věž, původně osazená dvěma 100 W reflektory Zeiss. V roce 1924 byl postaven kulový mlýn na vápennou moučku a válcový mlýn na terazovou drť, užívanou později také k přípravě omítkových směsí zn. Silurit. V lomu pracovala kruhová vápenná pec s roční produkcí 430 vagonů vápna, již nahradila roku 1936 dvojitá šachtová pec podle patentu profesora pražské techniky Jiřího Pacolda (1834–1907), kterou projektovala a provedla berounská firma ing. Josef Jelínek a synové. Výroba vápna byla však po pěti letech zastavena. Mezi léty 1934–1945 firma sezónně vyráběla také dřevocementové desky zn. Lignoma. Pro dopravu vozíků s vápencem přes Berounku do překladiště na železnici sloužil od roku 1926 dřevěný most. Poté, co jej v roce 1941 vzala povodeň, postavila rakouská a. s. Pohlig v jeho místě lanovou dráhu, jíž bylo nutno obnovit po požáru v roce 1947. Těžba v lomu byla ukončena v roce 1965, ještě v osmdesátých letech zde však pokračovala výroba omítkových směsí, pro niž byla uprostřed areálu postavena stávající výrobní hala. Dnes se zde vyrábějí čistírny odpadních vod.

↗↗ Celkový pohled na lom s dřevěným mostem přes řeku Berounku
↗ Základy lanové dráhy, 2017 (D9)
↗→ Petzoldův lom na obálce Československé fotografie (1949)
→ Osvětlovací věž, 2016 (D7)